Aki elment...

...köztünk volt. Ez a fájdalmas élménye marad mindazoknak, akik személyesen ismerték Baka Istvánt. A Kincskereső szerkesztősége, a Molnár utca és jaj, a kórház felé már nem fordulhat az ember, hogy Baka Istvánnal találkozhasson, amikor is a kéziratát szerénykedő kíváncsisággal átadó költő várakozó tekintetébe belekapcsolja a magáét, már nem beszélgethetünk az új CD-lemezről, irodalmi ügyekről, fiatal tehetségekről, az új prózatervekhez szükséges könyvekről, gondokról, melyek nem voltak nagyon költőiek, hiszen a megélhetéstől való félelem tornyozta őket.

Kosztolányi Dezső szerette kortársait rangsorba állítani, az első öt, az első tíz stb. Ma már tudjuk, hogy Baka István a magyar költészet első tízes csapatában van. Nem szögedi elfogultság ez, Lator László, Fried István, Füzi László, Dérczy Péter, Határ Győző és Árpás Károly alapvető tanulmányai jelölték ki Baka István költészetének helyét erre a rangra.

Költészettörténeti tanulmány tárgya lehet majd, hogy ez a tétován induló költő, aki a hatvanas években még az új baloldali utcába is betévedt, hogyan találta meg a maga tárgyát és hangját, mint lett Széchenyi István, Vörösmarty, Dózsa, Ady örököse, mindezek élő példák a maga kora számára.

Már verseket írt Baka, amikor az egyik tanára előtt nem tudta produkálni a verstani föladatot, megszégyenült. Ekkor elhatározta, hogy a verstant megtanulja. A vers formagazdagságának aligha volt jobb tudója a mai magyar költészetben, mint ő. A szabadvers ritkán érintette meg, költészete a formagazdagságban tobzódik. Ezért is szerették a kiadók, folyóiratok az ő műfordításait, egyenrangúak az eredetivel, egyetlen ütemet, rímet nem adott föl fordítás közben. Amikor Csatlós János, a svédországi magyar író, műfordító olvasta az első Bellman-fordításokat Bakától, a svéd Csokonaira ismert a szövegben, mert Baka ráérzett arra a formára, mely a kétszáz éve élt európai költők sajátja volt. Verskultúrája mögött ott munkált Baka nagy zenei ismerete is. Akárhol is írt, olvasott, meditált, de még baráti beszélgetés közben is, a zene szólt mellette. Szomorúan szép jelenet volt, haldoklásában is erre a zenére, kedves zeneszerzőire reflektál utoljára. Költészete a zene jegyében született, érteni csak Bach, Mozart, Mahler zenéjével együtt lehetséges. Mahlernek aligha volt különb értője és hódolója nála, Mahler magyar költői visszhangja nála a leggazdagabb.

Költészetében szeretett alteregókat mutatni föl maga helyett. Yorick Pehotnij (prózájában a Fiú), nagy kultúrák hanyatló világában vergődő szellemei panaszkodnak ezekben az alakokban. Hallom, hogy Oleg Rosszianov, a magyar irodalom szorgos és értő orosz fordítója most készíti a Pehotnij-versek orosz fordítását, mint ismeretlen orosz költőt fogja bemutatni az olvasóinak.

Baka prózát is írt. Jobbára szülőföldje, Szekszárd tájait transzponálta ezekbe a kissé irracionális világú írásokba. Képzelete a valóság és a kitalálás között mozgott. Szekszárd az elhagyott, de mindig vágyott szülőföld volt számára, ahogy Babitsnak és Mészöly Miklósnak is. De Baka kenyerét Szegeden tette le az Isten, itt kellett elfogyasztania. (Török hit, hogy az Isten valahol leteszi a kenyerünket, ott kell élnünk, amíg el nem fogy.) Alig van verse Bakának, amelyikben ne ezzel a sorsot kijelölő Istennel vitatkozna. Az Istennel viaskodó nagy magyar költészet sorába tartozik Baka István életműve is.

1995. szeptember 25-én tette meg Baka István utolsó útját Szegedről Szekszárdra, vitte a fekete autó. Megtért a kicsit ironikusan, kicsit komolyan idézett Háry Jánoshoz, akit olyan elődnek tekintett, mint a világirodalom nagyjai a XX. században a bohócokat, bolondokat. A szerep és valóság most találkozott.

Ilia Mihály

Baka István

(1948–1995)

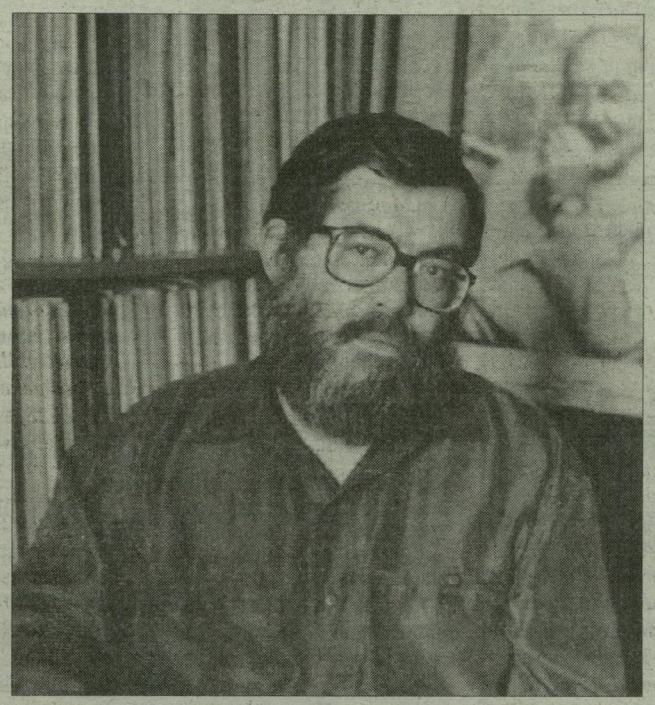

November angyalához

Jöjj el hozzám, köd-peplumodban és
Krizantém-öllel, őszöm angyala!
Lefordítottad fáklyádat, de ma –
Bár kőpapucsban – a szívembe lépsz.

Lennék halottad, s úgy élnék veled,
Ahogy gyökérrel él a föld, a víz;
S bár szemgolyód fehér, akár a gipsz,
Poromból támaszt föl tekinteted.

Jöjj el hozzám, november angyala!
Halottak napja elmúlt, – élni kell!
S ha élni kell, a kő is énekel,

S bódít krizantém-szirmod illata, –
Halotti mécs, öröklét lángja tán?
Mindegy! Fejem öledbe hajtanám.

A tanár

Másfél évtizede, az akkor még harcos FIJAK (Fiatal Írók József Attila Köre) ülésére Belányi Gyurka vitt föl Pestre, autóstoppal, ahogy illett. Ő már sok-sok publikációval, régen kötetre éretten, én néhány Tiszatáj-közléssel, alig-alig ismerten álltam a szakma elé: verseinket olvastuk föl, s vártuk a kritikát. Volt egy metaforám, amin alaposan elévődött a publikum: Odüsszeusz szívét az árbochoz szögeztem. Emlékszem, Döbrentei Kornél, aki az aradi vértanúkra utalva a szinesztéziák egész sorát halmozta egymásra, egészen a „tizenhárom fokos názáreti bor"-ig, azon az állásponton cövekelt le, hogy ha a szívbe szög fúródik, akkor nincs folytatás, nincs szirénének, nincs bárka, egészen egyszerűen ez a vég. Pete György, a szombathelyi Életünk főszerkesztője viszont a szív allegórikus jelentését emelte ki, mondván, jelkép hatol jelképbe, s így elfogadhatónak találta a képet.

A vita megosztotta az írókat, s talán a sokat látott Deák étteremben is ezen évődtünk volna, ha Zalán Tibor nem tesz egy témazáró javaslatot: el kell menni Szegeden Baka tanár úrhoz, majd ő megmondja, lehet-e ezt így.

Baka már akkor etalon volt, a képírás professzora, s ha indult volna Szegeden költő tanszék – mint ahogy morfondírozott efölött egykoron a Szegedi Egyetem című lap –, akkor vitán fölül az övé lett volna a tanszékvezetői poszt.

Amit pedig Zalán javasolt, az maga volt a gyakorlat: ha Szegeden valaki versbe fogott, előbb-utóbb Baka Pista fogadóóráján találta magát.

Most jöhetne a záró fordulat, a pehelysúlyú sztereotípia, hogy Pista immár az égi katedráról figyeli a versíró kezet, de tudjuk, hogy ez nem így van. Halálával most a hiányról írt egy fekete gránittömböt, egy megfejthetetlen metaforát, amiről csak azt tudjuk, hogy iszonyú a súlya, hogy egyszerűen: van.

De nincs jelentése.

Vecsernyés Imre

Baka Istvánról

Közeli szomszédok voltunk. Életünk egy szakaszában kétszeresen is, hiszen a Victor Hugo utcai szerkesztőségben csupán egy ajtóhoz billegtetett szekrény választotta el szobáinkat egymástól. Hallgattam írógépének kattogását, ezzel együtt Mozartot, Mahlert vagy Bartókat.

Barátok, közeli ismerősök soha nem mulasztják el megemlíteni, Pistánk milyen aranyosan tudott ügyetlen és igénytelen lenni: ha két pohár bor, egy kávéscsésze került az asztalra, legalább egyet ebből a második mozdulatával elsodort, rendszerint a nadrágjára. Legyintett csak az első fölszisszenés után. Igen, a nadrágra, de nem ám a kéziratpapírra! Szemtanúja voltam, amikor egyik új versének első példányán szétmaszatolódott kissé az indigó odanyomott sarka.

– Nem számít – mondtam neki –, adjad csak, ez így szabályos nyomdai kézirat. – Nem adhatom így ki a kezemből – rántotta vissza a lapot, s pár perc múlva újragépelve, makulátlan tette le az asztalomra.

Mert igenis: hallatlanul igényes volt. Igényes a gondolatra, a költői képre, a leírt mondatra. Igényes volt mindarra, ami nem múlékony hétköznapi kacat, hanem az utódokra hagyandó érték. Igényes volt a Műre, amelyet fölépített. Kész életművet hagyott ránk, mégis tele bőrönddel hagyott itt bennünket, mint kedves Bartókja. Ezért különösen fájdalmas a búcsú.

Annus József

Köszönet

Nem voltunk barátok. Utólag illetlenség lenne beállni a növekvő sorba. Mindig jól tudtunk együtt dolgozni, de amikor kollégák lettünk, ez már nem volt ilyen egyszerű. Ő gyanakvással figyelte megérkezésemet a Kincskereső szerkesztőségébe, én sértődötten nyugtáztam a gyanakvását.

Pedig fölöslegesen aggódott. Az ő személye volt az egyik legfontosabb érv Dlusztus Imre szemében, hogy fölvállalja ezt az épp elsüllyedés előtt álló gyereklapot. Meg is mondta nekem, hogy ma Szegeden Baka Pista a Juhász Gyula.

Ezt azóta sokszor hallottam, még le is írtam, de akkor katartikus változásokat indított el bennem.

Életművét újraolvasva döbbentem rá, hogy megsértettem. Ha csak gondolatban is. A nagy költőt kisebb bűn megtagadni, mint elismerő vállonveregetéssel besorolni egy dicséretes alacsonyabb osztályba.

Azóta vezekeltem. Ha módom volt rá, leírtam, elmondtam: Baka István nagy költő. És igyekeztem megfelelően megindokolni véleményem. Elsősorban neki, hogy higgye el, nemcsak mondom, hanem tudom is.

Én mondtam el az első nekrológját. Szekszárdon, a könyvnapon új kötetéről beszéltem első hazája olvasóinak. Bár igyekeztem tapintatosan körülírni a lényeget, a szülőföldet újra felfedező Háry-versek üzenete világos: halálával igyekszik megbékélni bennük a költő. Előadásom után elém álltak Baka István szülei. Édesanyja csak sírt, apja fegyelmezetten megköszönte, amit a fiukról mondtam.

Amíg ezt írom, ők már a mindenfelől érkezőket fogadják. Megköszönik a részvétüket, azok pedig megpróbálják nekik megköszönni a fiukat, hogy élt.

Rigó Béla

Az emlékezés története

Most, hogy Baka halálával olyan szomorú lett minden, vagyis hát szomorú volt éppen eddig is, csak azóta, mióta az ő teste hosszú búcsúzás után egy még hosszabb álomnak engedte át magát, ez a szomorúság valahogy megül itt, én legalábbis jártomban-keltemben ezt érzem, reánk telepedett egy kicsit, és mintha távozni se nagyon akarna –, szóval most akkor azt kérdezi magától az ember: milyen az, amikor szavak nélkül lesz valaki? Hogy éljen meg az ember – még halálában is – szavak nélkül? S egyáltalán: meddig mehet ez így?

A legszebb történet mindig szavak története is. A legszebb emlékem róla, hogy voltak szavai. Az emlékezés fájdalma idővel majd történetté szelídül, mely történet hitelét az ő szavai adják meg. S a dolgok rendje szerint most kezdetét veszi egy másik történet, de úgy volna jó, ha ő majd erre is emlékezhetne. Ezért búcsúzóul én szavakat bíznék reá, szomorú álmában hadd álmodja verssé azokat.

Belányi György

Baka Pista vendégei

1974 nyarán fölhívott egy fiatal költő: itt vannak Szegeden, de egy kis gond van a babával – tisztába kéne tenni. S nemsokára itt voltak nálunk a pici Ágnessel – Baka Pistáék. Tünde nekilátott az aktuális teendőknek, én pedig hirtelen ötlettel megkérdeztem Pistát: nincs-e kedve a Kincskeresőhöz jönni, munkatársnak?

Volt... Persze, nem mindenki lelkesedett érte – Pistának máris rossz híre kelt a hatalom bizonyos köreiben, akkortájt jelent meg gyönyörű verse, a Székelyek című –, a Tiszatáj és a minisztériumi fiatalok hathatós támogatása is kellett, hogy a felsőbbség jóváhagyja. De sikerült, s az első országos Kincskereső-számot már együtt szerkesztettük.

Baka Pista kristálytiszta és kristálykeménységű ember volt, ízigvérig költő, aki teljes személyiségét beleadta a munkába is. Versrovatán láthatta bárki, hogy kitűnően érti-érzi a gyermeklelket. De ott feszült ebben a rovatban egy alapvető személyiségjegye is: a mindenkori hatalommal való mindenkori szembenállás. Visszanyomozható például, hogy az adott időszak épp „ügyeletes szilenciumosait", az elhallgattatott költőtársakat (hol egy Csoórit, hol egy Eörsit, hol egy Nagy Gáspárt) különös előszeretettel közölte; ha másutt nem, a Kincskereső hasábjain rájuk lelhettek az olvasók, ide ugyanis nem figyelt a cenzor. Pista pedig úgy tudott örülni ezeknek a szerkesztési csínyeknek, mint egy nagy gyerek.

Kincskereső-beli szobájában mindig ült valaki: egy barát, egy volt diáktárs, egy múzsa, egy idegenből érkezett hazánkfia..., vagy együtt egy nagyhangú, vidám társaság, írók, szerkesztők, általában nagyformátumú tehetségek, de néha dilettánsok is (nem volt szíve kidobni őket). S ha épp senki se látogatta meg, akkor ott ült mellette Haziel, a Látomások Angyala. És ilyenkor harsogott a szobájában a zene, felhőzve szállt a pipafüst, és zengett, zengett az írógép. Versek születtek, ihletett remekművek...

Mindaddig, míg meg nem szólalt a telefon, s nem szólította ismét valaki – egy barát, egy régi évfolyamtárs vagy egy verseket hozó ifjú költő.

Életformája volt ez a szerkesztőségbeli otthonülés. S akkor még úgy tűnt, hogy ez folytatható az idők végeztéig... Csak Haziel jelenléte érződött, csak olvastuk gyönyörűséggel az új verseket, s nem láttuk az idő ködében készülődőt: November Angyalát...

Simai Mihály

(...)

Ha valakiről életében nem írtam, mert éppen közelisége nem engedte ezt, és ha halála után azonnal tollat ragadok, azt kell hinnem, valami nincs rendben velem. Hát mégis, ezt írom itt le. Ha eddig bárkit elveszítettem, aki barátságával közel állt hozzám, hosszú évek elteltével lettem képes arra, hogy bárhogyan is leírjam magamnak őt. Képtelenség most elvárni azt tőlem, hogy bármit is rábízzak néhány esetlen mondatra. Mert az esetlen mondatok a szeretetről és a megbecsülésről szólnak. Így sem: szeretettel és megbecsüléssel gondolok rá, sokszor gondolok, és nem fogalmazok.

Podmaniczky Szilárd

Első emlékeim Pistáról

1968 őszén fölkeresett tanári szobámban az akkor másodéves egyetemista Baka István, hogy véleményezzem verseit, stílszerűen, mert abban az időben én voltam a verstan előadója az egyetemen. Tíz-egynéhány verset hozott, még arra is jól emlékszem, hogy kézzel írva, kitépett kockás füzetlapokon. Még aznap elolvastam őket nagy gyönyörűséggel: meglepően érett, egységes költői világképet tartalmazó írások voltak, kiváló poétikai eszköztárral. Én akkoriban a Tiszatáj prózarovatának vezetője voltam, a versrovat vezetője Ilia Mihály volt. Neki adtam oda a verseket, meleg ajánlással. Mihály pár nap múlva örömmel mondta, hogy neki is nagyon tetszettek, többet közülük közlésre is elfogadott. Így került sor a Baka-versek első Tiszatáj-beli megjelenésére a lap 1969 februári számában, majd ugyanebben az évben még további két számban is olvashatók költeményei, s ettől kezdve rendszeresen jelen volt a folyóiratban, a későbbi években már prózai művekkel is. Érdekes, hogy már legelső verseiben föllelhetők azok az alaptulajdonságok, amelyek későbbi költeményeiben még kifejlettebben megtalálhatók: a konkrét történelmi helyzetek drámaiságához és az egyetemes emberi témákhoz egyaránt vonzódó líráját fegyelmezett formájú képgazdag gondolatiság jellemzi. Róla szólva egyáltalán nem frázis az, hogy halála óriási veszteség.

Vörös László

Petri Csathó Ferenc

Borozgatunk Bakával

Tündének

Azt mondják, meghaltál, s hogy mondjam meg neked:
Szekszárdon lesz méltó díszsírhelyed.
Nem értem ezt, mi itt borozgatunk
a Molnár utcai lakásban.
Magasban minden ablaka.
Nem látni fel ide. Majd megmondom nekik:
holnap három pohár vodkát iszik Pehotnij,
és újabb verset ír Baka.
A halálhírét terjesztőket
(buták, bolondok kasztja)
a tollhegyére fölakasztja,
göcög rajtuk, parnasszusi
távlatból szánja őket.

Szeged, 1995. szeptember 26.